

Invloed
&
De binnen- en de
buitenkant
&
Religie

- Drie opstellen -

Jan Bauwens

D/2009-2010/Jan Bauwens, uitgever

Invloed

Wie spreken over de kwestie van leven of dood, die simplificeren het leven soms op een bijzonder naïeve manier. Bestaan en bestaan is immers twee, en soms staat men als levende dichter bij de dood dan bepaalde, louter fictieve personages.

De misschien wel gemakkelijkste maar daarom niet de beste illustratie van deze stelling treft men aan wanneer men het bestaan van de *sans-papiers* vergelijkt met dat van de zogenaamde helden van het witte doek. Van de laatst genoemden zijn de persoonlijkheid en de daden geheel in scène gezet; ze zijn gefantaseerd en gespeeld maar, hun onverholen onechtheid ten spijt, worden zij daadwerkelijk aanbeden door een niet te tellen massa van fanatici. Daadwerkelijk, want aan hen schenkt de massa de vruchten van haar arbeid in de vorm van heel veel geld. Meer nog: de aanbidders van die irreële helden zetten zichzelf prompt opzij en zij proberen net als hen te doen en te zijn. Daaren-

tegen wordt het bestaan van de *sans-papiers* - nochtans mensen van vlees en bloed - door elkeen zozeer genegeerd, dat de mishandeling van een hond meer protest losmaakt dan het laten doodvriezen van deze medemensen.

Het authentieke en het heilige maken niet langer deel uit van ons bestaan als het leven wordt beheerst door het onechte en het kwaad. Augustinus definieerde het kwaad als een niet-zijn, een tekort, meer bepaald een tekort aan het goede. Maar datzelfde kwaad heeft uiteraard tegelijk nog een andere en misschien wel een veel spijtiger manifestatie dan "het niet-zijn van iets dat er had moeten zijn", meer bepaald in "het zijn van iets dat er niét is".

Dat laatste manifesteert zich, zoals hoger gezegd, bijvoorbeeld in de helden van het witte doek of in nog andere fantasiefiguren, maar het toont zich niet alleen als *het verlangde*; het onbestaande kan namelijk ook opdoemen als *het gevreesde*. Aldus worden niet alleen de verlangens maar tevens de vrees van een massa (fanatieke) mensen bepaald door

'onwerkelijkheden' en dus door zaken die niet eens bestaan, door een niet-zijn, een tekort of een kwaad.

Het gevreesde manifesteert zich bij uitstek als datgene wat wij de "dreiging" noemen. Een dreiging heeft geen bestaan op zichzelf: zij gaat uit van bijvoorbeeld een 'belofte', en ze heeft meestal te maken met de manipulatie van wie bedreigd worden. De dreiging ontnemt aan de bedreigden de vrijheid en zij ontmenselijkt hen derhalve omdat zij hen ook instrumentaliseert. Wie eens vrij waren, verworden door de dreiging tot tentakels aan een ziellose entiteit die precies datgene uitvoert wat niemand kan willen.

De dreiging is een specifieke vorm van invloed. Toen in het begin van de voorgaande eeuw in de zogenaamde kwantumfysica werd ontdekt dat de stof - het elementair deeltje - een tweevoudig karakter heeft, namelijk enerzijds een deeltjeskarakter en anderzijds een lading, bleek dat wat geheimzinnig aandoende begrip "lading" nog het beste te verklaren middels het begrip "invloed". Invloed houdt verband met een modaliteit van be-

staan die niet dezelfde is als het bestaan van de louter stoffelijke dingen: invloed heeft namelijk te maken met het al dan niet *kunnen* bestaan van bepaalde dingen en dus met mogelijkheden, onzekerheden.

Zo bijvoorbeeld werkt het controle-orgaan van de fiscus met steekproeven, wat betekent dat - bijvoorbeeld - slechts één van elke tien belastingbetalers, een inspecteur over de vloer zal krijgen. Niettemin gedragen ook de overige negen zich alsof ook zij gecontroleerd zullen worden, en uiteraard doen zij dat omdat niemand *weet* tot welke categorie hij dan behoort. Het is aldus een onwetendheid of een *tekort* aan kennis bij de ene partij, die maakt dat de andere partij haar veel meer in haar greep krijgt dan zij dat op grond van uitsluitend effectieve macht kon doen. Het tekort van de ene werkt de overvloed van de andere in de hand.

Als men niet weet van welke kant men zal beschoten worden, dan moet men voor alle windstreken beducht zijn, ook voor die waar de vijand feitelijk *niét* aanwezig is. Daarom ook volstaan een handvol terroristen om de ganse we-

reld met zijn straks zeven miljard bewoners onveilig te maken, wat wil zeggen dat louter vrees volstaat om het gedrag te gaan sturen in uitgerekend die richting welke door terroristen vooraf werd vastgelegd.

Ofschoon het kwaad een niet-zijn is, een louter tekort, krijgt het op die manier de mensheid in zijn greep: het blijkt een onwezen dat mensen omturmt tot zijn tentakels. Het moet hier ook worden gezegd dat de aanpak van de terreur vandaag in feite niet te begrijpen is daar, in de vorm van een gigantische media-aandacht, aan een bende laffe criminelen exuberante fortuinen ter beschikking worden gesteld waarvan zelfs de machtigsten dezer aarde niet eens kunnen dromen; men zou op den duur haast moeten geloven in een complottheorie.

Invloed - en ook de kwade invloed of de dwang - werkt via onzekerheid, want onzekerheid betekent onveiligheid en derhalve levensgevaar. Het bedwingen van het slachtoffer middels de haast magische formule, "Uw geld of uw leven!", omschrijft duidelijk het wezen van de dwang:

de dwingeland belooft het leven te zullen ontnemen aan wie weigert zijn wil aan hem af te staan. De dwingeland wil derhalve niet de dood van de ander; hij wil daarentegen diens leven, maar dan als een ontmenselijkt leven, een leven dat onvrij is, dat geen eigen wil meer heeft, dat onderworpen is aan de wil van de tiran. De dwingeland wil van een mensenmassa een zielloze machine maken, een gehoorzame golem, een monster dat niets meer gemeen heeft met de door God geschapen herder in het paradijs. Het vasthouden aan de eigen wil is daarom ook een goddelijke opdracht, ongeacht of men door een tiran dreigt gemanipuleerd te worden, door een religie of louter door de eigen vrees.

Edoch, een tot wanhoop drijvend probleem vandaag is het bizarre verschijnsel dat steeds krachtiger om zich heen grijpt en dat erin bestaat dat men niet langer wéét wat men wil. Het is immers niet zo dat de mens geen wil heeft; het ongeluk is dat 'men' er daarentegen wel in geslaagd blijkt hem dat te laten geloven.

(29 december 2009)

De binnen- en de buitenkant

Van de mens, wel te verstaan, want ook dozen hebben een binnen- en een buitenkant. Mocht men een mens kunnen vergelijken met een doos, dan bedoelde men zijn ingewanden van zodra men over zijn binnenkant sprak. Maar een mens is niet louter de fysieke ruimte die hij inneemt; dat is alleen zijn lichaam. Zij die de mens met zijn lichaam identificeren, zien de ingewanden als de binnenkant, inclusief die ingewanden die 'hersenen' heten. Voor hen is dat de "binnenste binnenkant" en dus de geest of de ziel, al om het even. De wil ook, en de gevoelens, het gemoed en het karakter, noem maar op: het zit allemaal op een welbepaalde plaats - vanbinnen uiteraard - net zoals de maag en ook de darmen. "De mens is een buisje met een input en een output", zo verwoordt het de momenteel als meest invloedrijke intellectueel van Vlaanderen uitgeroepen man, in zijn uiteraard bijzonder materialistische visie.

Edoch, indien een mens meer is dan zijn stoffelijk lichaam of, in

bewoordingen die beter bij onze vraagstelling hier passen: als de binnenkant van een mens meer is dan zijn ingewanden en zijn hersenen, wat is die binnenkant dan wel?

Laten we zelfs verder gaan, nu we toch al op dit pad beland zijn, en laten we nu meteen de evidente vraag stellen wat dan de buítenkant is van een mens. Immers, we stelden al dat zijn buitenkant niet samenvalt met zijn vel waarop het licht van de zon en van de maan weerkaatst. Nog anders gesteld: als de mens niet zijn vlees is, maar als zijn ganse vlees alleen de buítenkant is van de mens, het binnenste van de lichaamscellen inbegrepen, de hersenen en de zenuwbanen inbegrepen, en ook de hormonen en al die andere stoffen die te pas worden gebracht als hij kijkt, twijfelt, wil of nog anderszins voelt ofwel tast... wat mag dan wel de binnenkant zijn? Wat is onze binnenkant als onze buitenkant ons vlees is?

Te stellen dat ons vlees louter onze buitenkant is, doet ons wel heel fel gelijken op het woord. Valt de buitenkant

van een woord immers ook niet samen met zijn letters en met alles wat zij alleen maar op zichzelf betekenen, gaande van de tekeningetjes die ze zijn, tot de soldaten die, elk op hun eigen plaats, marcheren in de kolomme van het alfabet? De binnenkant van een woord daarentegen heeft niets meer met zijn lettertekens te maken: het is immers zijn betekenis, en die verwijst niet langer naar het alfabet en naar de letters, laat staan naar de tekeningetjes die alle letters op zichzelf kunnen zijn, maar wel verwijzen woorden naar de wereld waarin zij namen zijn van dingen en waarin zij ook zowel naar andere woorden als naar andere dingen kunnen verwijzen.

Mensen hebben blijkbaar dat gemeen met woorden, dat hun binnenkant puur betekenis is, ook al hebben zij de stof broodnodig, zoals ook de woorden inkt of klanken nodig hebben, en ook de grammatica en wat niet allemaal meer, zoals het levend vlees de cellen nodig heeft en al die wetten die het reilen en zeilen daarvan in goede banen moeten leiden.

Maar mensen zijn nóg meer dan woorden, want woorden leven niet zoals de mensen leven: aan het bot van de woorden zit veel minder vlees dan aan het menselijk gebeente en sommigen zeggen zelfs dat woorden niet op zichzelf kunnen bestaan doch dat zij op mensen parasiteren. Woorden kunnen mensen zelfs het hoofd op hol brengen en aanzetten tot allerlei bewegingen ofwel hen daarvan weerhouden, ook als zulks in weerwil is van alle andere neigingen in de natuur. Woorden kunnen massa's mensen doden, zoals ook microben dat bij tijden doen, al zitten woorden en microben elk in een àndere binnenkant verborgen.

Hoe mensen dan meer dan woorden zijn, blijft zeer zeker voor altijd een raadsel. Men zegt dat niet slechts mensen doch alle schepselen Gods, de woorden van de Schepper zijn waarmee Hij spreekt, of zingt, of vloekt of roept, wie zal het zeggen? En wellicht heeft ook de schepping zelf een buiten- en een binnenkant, en die laatste te verstaan is ongetwijfeld een Gezellige kunst waarvoor nog lang geen scholen bestaan.
(8 januari 2010)

Religie

Religie is aanbidding. Waarom aanbidden mensen goden? Er is een tijd geweest dat mensen dieren aanbaden en op bepaalde plaatsen doen zij dat nog: de heilige olifant, de heilige koe, de heilige aap... Zijn dieren immers niet onafhankelijker dan mensen? Onafhankelijker is volmaakter, en dat wil zeggen: heiliger of goddelijker. Ooit brachten mensen offers aan hun goden, de dieren. Zelfs mensenoffers. Maar deden zij dat in de hoop om in hun gunst te komen en zelf ook, zoals zij, onafhankelijker te worden, heiliger en volmaakter? Beslist niet. Men zegt dat de mensen de dieren vereerden om geen andere reden dan omdat zij uit hen hun levenskrachten putten! Drinken wij sinds oudsher niet de melk van koeien en eten we niet het vlees van runderen, varkens en geiten?

Edoch de mens werd afgunstig op zijn goden, hij stak hen naar de kroon, wilde zelf ook zoals zij worden vereerd en zo offerde op een bepaald moment de

mens zichzelf aan zijn medemensen op, als was hij een lam, hét Lam, wiens vlees men voortaan at en wiens bloed men drinken zou, tot het einde van de tijden. De mensen aanbaden sindsdien de mens - zoals kannibalen dat doen. Sindsdien putten mensen hun levenskrachten ook uit medemensen. Sommigen spelen vrijwillig voor goden; anderen worden tot het godendom veroordeeld: zij worden veroordeeld om hun leven lang in werkkampen te slijten.

Wij zegden het al: onafhankelijkheid is een teken van volmaaktheid; hoe meer hulpstukken een wezen nodig heeft, des te onvolmaakter is het. Derhalve zijn de meest eenvoudige wezens ook de meest volmaakte. Helemaal onderaan op de trap naar de volmaaktheid staat de mens, die zelfs een pels mist, hoeven, klauwen, vleugels - noem maar op. Verbovenaan staan de insecten, daarboven de bacteriën en de virussen en, helemaal bovenaan, de engelen of de geesten die immers enkelvoudig zijn met, alles overstijgend, de godheid zelf, waarvan sommigen zeggen dat Hij dermate volmaakt of behoeftenvrij moet zijn dat hij zelfs zichzelf kan missen. Kwatongen konden derhalve

beweren dat het niet bestaan van God en derhalve het atheïsme slechts attributen van de goddelijke volmaaktheid waren.

Edoch, vandaag blijkt onze godheid een mens, en zo worden de dingen helemaal op hun kop gezet. Geen wonder dat Lucifer, eens de stadhouder van de Heer, in opstand kwam en waarschuwde tegen een chaos die de hemelse hiërarchie bedreigde. Aldus beschrijft Vondel's Apollion aan Belzebub "de gedaante en 't wezen van de menschen":

*Wie zou ons Engelsdom voor 't
menschdom willen wenschen,*

*Wanneer men schepsels ziet, die 't al te
boven gaan,*

*En onder wiens gezag alle andre dieren
staan.*

*Ik zag den ommegang van
honderdduizend dieren,*

*Die op het aardrijk treên, of in de wolken
zwieren,*

*Of zwemmen in den stroom, zoo ieder is
gewend,*

En leven scheidt in zijn bijzonder element.

*Wie zou een ieders aard en
eigenschappen ramen*

*Als Adam? want hij gaf ze op eene rij
haar namen.*

*De bergleeuw kwispelde hem aan met
zijn staart,*

*En loech den meester toe. De tiger lei zijn
aard*

*Voor 's Konings voeten af. De landstier
boog zijn horen,*

*En d'olifant zijn snuit. De beer vergat zijn
tooren;*

*Griffoen en adelaar kwam luistren naar
dien man,*

*Ook draak, en Behemoth, en zelfs
Leviatan.*

*Nog zwijg ik welk een lof den mensch
wordt toegezongen*

*En toegekwinkeleerd van 't lustpriëel, vol
tongen;*

*Terwijl de wind in 't loof, de beek langs
d'oevers speelt,*

*En ruischt op een muziek, dat nimmer 't
hart verveelt.*

Had zich Apollion in zijnen last gekweten,

*Hij had ons Hemelrijk in Adams Rijk
vergeten. (1)*

De daarop volgende beschrijving van
het mensenpaar is, zo mogelijk, nog
aangrijpender:

*Geen schepsel heeft omhoog mijn oogen
zoo behaagd*

*Als deze twee omlaag. Wie kon zoo
geestig strengelen*

*Het lichaam en de ziel, en scheppen
dubbele Engelen*

*Uit kleiaarde en uit been! Het lichaam,
schoon van leest,*

*Getuigt des Scheppers kunst, die blinkt in
't aanschijn meest,*

*Den spiegel van 't gemoed. Wat lid mij
kon verbazen,*

*Ik zag het beeld der ziele in 't aangezicht
geblazen.*

*Bezit het lijf iet schoons, dat vindt men
hier bijeen.*

*Een Godheid geeft haar glans door 's
mensen oogen heen.*

*De redelijke ziel komt uit zijn tronie
zwieren.*

*Hij heft, terwijl de stomme en redelooze
dieren*

*Naar hunne voeten zien, alleen en trotsch
het hoofd*

*Ten hemel op naar God, zijn Schepper,
hoog geloofd. (2)*

De "omkering van alle waarden" waarover in de negentiende eeuw de oudheidkundige en wijsgeer Friedrich Wilhelm Nietzsche sprak, dateert al van

het begin der tijden. Vandaag wordt men als volmaakter beschouwd in de mate dat men ook méér accessoires of hulpstukken bezit. De mystieke stilte werd voorgoed vervangen door een concours van symfonieën die elkaar naar de kroon blijven steken in eeuwig durende oorlogen, welke reeds door Herakleitos "de vaders van alle dingen" werden genoemd. En wie niet blind is, die kan in Vondels verzen lezen dat toentertijd de mens de god van de godheid zelve was. Gods volmaaktheid bleek zo groot dat Hij zichzelf kon missen, maar leven zonder god, dat kon Hij niet. Geen wezen - het goddelijke inbegrepen - kan zonder de aanbidding leven.

(Driekoningen 2010)

Noten:

(1) en (2) Joost Van Den Vondel, *Lucifer*, treurspel, eerste bedrijf.

